

Gâu-lâng ê kò-sū
Má-lī-a Mōn-te-so-lih

(Maria Montessori 1870~1952)



Lîm Lē-lē kái-siá

Sè-hàn ê sī

Má-lī-a Mōn-te-so-lih 1870 nî chhut-si tī Ì-tāi-lī. I ê lāu-pē tī
châi-chèng-pō teh chiáh thâu-lō, sī chit-ê chin giâm-keh koh chù-tiōng
kui-kí kap lé-māu ê lāng. Lāu-bú chhut-sin tī chin hó ê mng-hong, sī
chin khiân-sêng ê Thian-chú kàu-tô. Má-lī-a chiū-sī in ê kò cha-bó
kiáⁿ, chhin-chhiūⁿ phóng tī chhiú-sioh-sim tōa-hàn--ê .

Sui-jiân pē-bú chin thiàⁿ-sioh, m̄-kú ka-têng kàu-iók bô
chhìn-chhái, chhin-chhiūⁿ ū chit-piàn, in chôn-ke lí-hêng tng- lâi,
sè-hàn ê Má-lī-a tit-tit hoah iau, “Góa pak-tó iau lah, góa beh chiáh
mih-kiāⁿ lah!” I ê lāu-bú it-tit kā i an-tah, Má-lī-a iá-sī hoe-kô-kô teh
hoah iau, i ê lāu-bú tui tū-á lâi thèh chit-tè seⁿ-kò hoat-hông ê pháng

tu-hō i kóng, “ Nā-sī bē tán--chit, lí tō thèh khì chiah”.

Má-lī-a sè-hàn thák Lô-má ê kong-líp hák-hāu, sêng-chek mā-sī chin phó-thong, m̄-kú i kap pát-ê gín-á bô kâng ê chiū-sī chin ū kà-sī, chin ū chū-sìn, phín-hēng hó, ū thiàⁿ-sim, tùi khó-liân ê lāng chin lín-bín. In-ūi án-ne, i sī-siông hō lāng sóan-chò chhōa-thâu--ê, ah nā pát-lāng tùi-thāi i, te'k-piát tōa-lāng nā siong tiòh i ê chū-chun sim ê sī, i sī chin kék-liát lâi hóan-khòng .

Siàu-lú sī-tāi

Má-lī-a chū sió-hák ê sī tùi sò-hák kap seng-bút-hák ū chhù-bī, che ū khó-lêng siū i ê lāu-pē ê kang-chok sī kap sò-jī ū koan-hē só tì. Hit ê sī-chūn, cha-bó gín-á thák kōan hák-hāu ê bô chē, bô tō-sī thák bûn-kho--ê, Má-lī-a soah sī thák kang-kho ê ki-sút hák-īⁿ. 1890 nī pit-giáp. I koat-ì beh thák i-hák, in lāu-pē toā toā hóan-tùi. Hit tong-sī sī bô lú-sèng thák i-hák--ê, i ê lāu-bú chhōe lāng tàu-saⁿ-kāng, chiah hō hāu-tiúⁿ phò-lē siu i chò i-hák-seng. Lāu-pē tōan-chóat i ê keng-chè lâi-gōan, Má-lī-a tō ài chò ka-kàu thàn hák-hùi kap seng-óah-hùi. Koh-ū cha-pơ tông-òh ê put-hók kap kiáu-jiáu mā cheng-ka i ê khùn-lân, m̄-kú i khut-kiông ê kò-sèng lóng khek-hók

chia ê khùn-lân. 1896 nî i chiâⁿ-chò Ì-tāi-lī tē-it ê lú-sèng i-hák phok-sū,
hit-nî i 26 hòe .

Ték-kàu lāu-su ê sī tāi

I-hák phok-sū mā sī tiòh tùi chō-lí ê chit-bū khai-sí. Má-lī-a tī
Lô-má tāi-hák hù-siát ê cheng-sîn pēⁿ-īⁿ chò chō-lí i-su. I sūn
pēⁿ-pāng ê sī, khòaⁿ-kìⁿ chít-kóa kē-tì-lêng ê gín-á hō lāng chún chò
cheng-sîn ū bŭn-tê teh táⁿ-tiáp, kā in koaiⁿ tī khang-lo-so, bô pòⁿ
-hāng khì-kū, bô chhit-thô mih-á ê pāng-keng, gín-á chiáh-pá bô
gī-niū, tiàm thō-kha pê-lāi pê-khí chhōe mī-pau iù-á, pát-lāng kóng
chia ê gín-á iau-kúí. Má-lī-a ū ték-piát ê khòaⁿ-hoat, “che-sī
khiàm-khoeh kàu-iók ê tì-lêng put-chiok, m̄-sī i-hák siōng ê tì-lêng
put-chiok”. 1900 nî chhun-thiⁿ sēng-lip kok-lip ê kē-tì-lêng gín-á ê
i-liâu kàu-iók ki-kó, koh hù-siat ték-sū kàu-iók jîn-ôan hùn-liān-só.

Má-lī-a tùi thàu-chá kàu àm-sī hùn-liān ték-sū kàu-iók ê hák-ôan,
mā chhin-sin chí-tō gín-á. Múi-jit kàu pòⁿ-mê iáu-teh choh pit-kì,
kì-liók chu-liâu, siat-kè kap kái-liông sin-hêng ê kàu-kū. In-ūi i ê
iōng-sim chí-tō, chia-ê gín-á òh ē-hiáu “thák” kap “siá”, kap it-poaⁿ ê
gín-á chò-hóe chham-ka kok-ka khó-chhi, lóng sūn-lī thong-kòe .

Chit-ê sêng-chiū hō ták-lâng liáp-chò kî-chek, tit-tiòh tōa-tōa ê o-ló.

Koan-sim it-poaⁿ gín-á

1901 nî i 31 hòe, tī i-hák kap kàu-iók kē-tì-lîng gín-á ū sêng-chiū liáu-aū. I siūⁿ-kóng, “chia ê kàu-iók lí-lūn kap hong-hoat tui ték-sū ê gín-á ū-hāu, tui tì-lêng chêng-siông ê gín-á it-tēng koh khah ū-hāu”.

Chū án-ne i koh chài khi Lô-má tãi-hák thak “tiat-hák”, gián-kiù “sít-giām-sim-lí-hák”.

1904 nî, pit-giáp siāng-sî chiâⁿ-chò Lô-má tãi-hák Kàu-siū, chú-chhi 4 tang ê “kàu-iók jîn-lūi-hák” káng-chō, mā tī Su-hōan tãi-hák chú-chhi “ōe-seng káng-chō”, iaú-koh tī Lô-má ê pēⁿ-īⁿ khòaⁿ-chín, tī-liâu hōan-chiá.

Siat-lip “Jî-tông chi-ka”

1907 nî tī Lô-má ê pîn-bîn khu siat-lip “Jî-tông chi-ka”. I hoat-hiān gín-á sim-lêng lōe-pō ê sè-kài. Má-lī-a Mōn-te-so-lih liū-thôn kàu-taⁿ, siông tōa ê gōan-in m̄-sī i ê kàu-iók hong-hoat, sī i hoat-hiān “gín-á sim-lêng lōe-pō ê sè-kài”. I hoat-hiān só-ū ê gín-á tī lōe-sim lóng ū chia ê in-sò:

1. Hō lāng liāu-sióng bē kàu ê chù-sim (專注)
2. Chò tãi-chì ũ tiông-hòk-sèng
3. Chin ài sūn-sū-kám
4. Chū-iū sóan-ték beh chò ê kang-khòe .
5. Ài chò kang-khòe iâⁿ kòe chhit-thô.
6. m̄-bián siúⁿ-hòat . (賞罰)
7. Ài an-chēng
8. Chai-bát chun-tiōng kò-jîn e chun-giâm
9. Tùi “siá” pòk-hoat kiông-liát ê chhù-bī .
10. Tùi “thák” ũ chhù-bī .
11. Chū-hoat-tit ê hùn-liān ka-kī .
12. Ú-tiū ê hoat-chek . (宇宙法則)

In-ūi chia ê in-sò, Mōn-te-sơ-lih iōng ték-piát ê hong-hoat lâi kàu-iòk gín-á, che tō-si chin chhut-miâ ê “Mōn-te-sơ-lih Kàu-hák-hoat”.

Mōn-te-sơ-lih Kàu-iòk ê phó-kip

1909 nî chhut-pán “Mōn-te-sơ-lih kàu-iòk hoat” chit pún chheh, che sī i ê saⁿ tōa tù-chok chi-it ,hō-lāng hoan chò 20 gōa chióng

gí-giân, in-ūi chheh chhut-pán, sè-kài ták-kok khai-sí sêng-líp

“Mōn-te-sơ-lih hiáp-hōe ê hun-hōe”, kap “Mōn-te-sơ-lih hák-hāu”.

1914 nî tē-it chhù Sè-kài tãi-chiàn pòk-hoat, bô-kú iū koh tē-jī
chhù Sè-kài tãi-chiàn, Tek-kok Nà-chùi (Nazi) pek-hāi “Mōn-te-sơ-lih
kàu-iòk” Ì-tāi-lī kap Tek-kok ê “Mōn-te-sơ-lih hák-hāu” pī pek
koaiⁿ-m̄ng. Mōn-te-sơ-lih ê tù-chok kap lūn-būn lóng hō-lâng
pàng-hóe sio-tiāu. Sui-jiân siū ap-pek, Mōn-te-sơ-lih chhui-sak
kàu-iòk ê kha-pō iū-gōan bô thêng, Jī-chhù tãi chiàn ê sī, i chàu khi
tòa tī Ìn-tō, kè-siòk tián-khui áah-tōng. I tit-tiòh Gandhi, Nehru ,
Tagore ê chi-chhī tī Ìn-tō kok-tē khui-siát kàu-iòk hùn-liān khò-thêng,
it-tit kàu tãi-chiàn kiát-sok.

Bóan-nī

Jī- chhù tãi-chiàn keh-nī, 1946 nî Mōn-te-sơ-lih tng-khi tòa tī
Hô-lân ê Amsterdam. 1949 nî tī Amsterdam siat lip “Kok-chè
Mōn-te-sơ-lih Hiáp-hōe chóng-pō”. I sī-siông kiāⁿ-sóa tī Eng-kok,
Ì-tāi-lī, Hoat-kok, Se-Tek, Ìn-tō, Su-lí-lân-khá, Pa-ki-su-thán, Nô-ui,
Sūi-tián ták-kok, phah-piàⁿ chhui-sak “Mōn-te-sơ-lih kàu-iòk”.

I sè-kè pun-pho kí-pān káng-ián, siat-líp hùn-liān tióng-sim pōe-

hùn kàu-iòk jîn-ôan, tit-tiòh chin tōa ê kong-êng kap hó siaⁿ-bōng. Ū chit-piàn lāng m̄ng i kóng “Lí chit-má sī tó chit-ê kok-chip”, I hôe-tap kóng, “Góa ê kok-ka chiū-sī ták-jit teh seh jit-thâu ê hit-liáp chheⁿ-kiū, kiò-chò tē-kiū”.

Mōn-te-so-lih tī 1949 nî lian-sòa saⁿ-tang hō lāng thèh-miā chò Nobel hô-pêng-chióng ê hāu-sóan-jîn. 1952 nî ti Hô-lân kiat-sok i 82 hòe ê sè-kan lú-tô.

Mōn-te-so-lih it-seng tui tiòh chhut-si iⁿ-a khai-sí ê “Lāng ê kàu-iòk” kap “Sin ê jîn-lūi hô-pêng ê kok-ka kiàn-siat” kap “Sè-kài hô-pêng” ê phah-piàⁿ lóng-sī chhiong-bóan jiát-chêng. I ê kòng-hiàn tát-tit chē-chē pái ê Nobel hô-pêng-chióng .

Lē-lē ūi Ko-hiông I-hák Tai-hák Tâi-gí kàu-sek hák-seng kái-siá

2006 nî 10 go'eh